

The first part of the paper discusses the importance of understanding the cultural context of the research. It highlights the need for researchers to be sensitive to the values and beliefs of the communities they are studying. This is particularly important in the field of education, where cultural differences can significantly impact learning outcomes. The author argues that a one-size-fits-all approach to education is not only ineffective but also disrespectful to the diverse cultures of our world.

In the second part, the author explores the challenges of conducting research in non-Western contexts. One major challenge is the lack of standardized methodologies. What works in one culture may not work in another, and researchers must be willing to adapt their methods accordingly. Another challenge is the potential for bias, either from the researcher or from the participants. The author suggests that transparency and reflexivity are key to overcoming these challenges.

The third part of the paper focuses on the role of the researcher in the research process. The author advocates for a collaborative approach, where the researcher works closely with the community to identify the research questions and methods. This approach not only leads to more relevant and useful research but also empowers the community and promotes social change. The author concludes by emphasizing the importance of ethical considerations in all research, particularly when working with vulnerable populations.

FYODOR MİHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKİ
Stepançikovo Köyü ve Sakinleri

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2008-2013 (3 baskı)

© 2008 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Село Степанчиково и его Обитатели

© Önsöz: Joseph Frank, “The Siberian Novellas”, *A Writer in His Time*,
Princeton University Press, 2010.

Önsözün hakları Aslı Karasuil Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Georges
Borchardt, Inc.’den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1305 • İletişim Klasikleri 39

ISBN-13: 978-975-05-1815-7

© 2008 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKİ RESİM Erdvard Munch, “Kragerø’da Bir Sokak”, 1910-1911

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Beyza Altay, Ümran Küçükislamoglu

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı, Sokak İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ

Stepançikovo Köyü ve Sakinleri

Село Степанчиково и его Обитатели

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

JOSEPH FRANK'İN ÖNSÖZÜYLE

FYODOR MİHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKI doktor bir babanın oğlu olarak, 11 Kasım 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve alkolik bir baba ile hasta bir anne arasında geçirdi. Küçük yaştan itibaren edebiyatla ilgilenmeye başladı ve Puşkin, Goethe, Cervantes gibi yazarlarla tanıştı. 1837'de annesini kaybetti ve ertesi yıl St. Petersburg'daki Askeri Mühendislik Okulu'na gönderildi. Babasının ani ve şüpheli ölüm haberini burada aldı. Bu kayıp üzerine bunalıma giren Dostoyevski, 1839 yılında ilk sara nöbetini geçirdi. 1844'te edebiyatla daha yakından ilgilenebilmek için askerlik mesleğinden istifa etti. 1846'da ilk romanı *İnsancıklar* yayımlandı ve edebiyat çevrelerinde büyük ilgiyle karşılandı. Ne var ki ardından gelen çalışmaları *Öteki* (1846), *Ev Sahibesi* (1847), *Beyaz Gece* (1848) aynı başarıyı sağlayamadı ve ilk romanında kendisine destek veren ünlü eleştirmen Belinski'nin alaylarına hedef oldu. Aşırı duyarlı ve sinirli bir kişiliğe sahip olan Dostoyevski bunun üzerine ruhsal çöküntü yaşayarak hastalandı. 1849'da Çar I. Nikola'nın baskıcı yönetimine karşı faaliyetlerinden dolayı tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. Infazın uygulanmasına dakikalar kala, cezası Sibiry'a'da dört yıl kürek mahkûmiyetine çevrildi. Hapiste okumasına izin verilen tek eser *İnci*'di. Bu süre boyunca etrafını kuşatan, horlanan ve ezilen kesimi yakından tanıma fırsatı buldu. 1854'te serbest bırakıldıktan sonra Semiapalatinsk'te zorunlu kışla hizmetine gönderildi ve subaylığa kadar yükseldi. 1857'de yoksul ve dul Marya Dimitriyevna İsayeva ile kendisine mutluluk getirmeyen bir evlilik yaptı. Edebiyata dönüşü *Amca'nın Rüyası* (1859) isimli, mizah öğeleri barındıran Gogolvari öyküyle oldu. Aynı yıl yayımladığı kısa romanı *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* (1859) de istediği ilgiyi görmedi. 1860'ta tefrika edilen ve toplum dışına itilmiş kişilerin anlatıldığı *Ölü Bir Evden Hatıralar* ile kendini edebiyat çevrelerine tekrar kabul ettirdi. Tolstoy ve Turgenev'in övdüğü eser Sibiry'a'daki mahkûmiyetinden derin izler taşıyordu. 1861'de ağabeyiyle birlikte *Vremya* (Zaman) adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Bu dergide Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazıları yayımlandı. Ardından, eleştirmenlerin sert tepkilerine sebep olan fakat okur tarafından beğeniyle karşılanan *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* yayımlandı. Yoğun çalışma temposu nedeniyle sağlığı bozulan Dostoyevski, doktorunun tavsiyesi üzerine 1862'de hayalini kurduğu Avrupa seyahatine çıktı. Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan bu kısa gezinin ardından, 1863'te Batı kültürünü eleştirdiği *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*'nı kaleme aldı. Aynı yıl yayımlanan bir yazı sebebiyle dergisi kapatılınca yeniden mali krize sürüklendi. Maddi sıkıntılarından kurtulma umuduyla Almanya, Wiesbaden'e kumar oynamaya ve bir süredir ilişkisi yaşadığı Polina Suslova ile buluşmaya gitti. Birkaç yıl sonra yayımladığı *Kumarbaz* bu dönemde yaşadığı büyük yıkımları anlatır. 1864'te Rusya'ya döndükten sonra ağabeyiyle *Epoha* (Çağ) adında yeni bir dergi çıkardı ve *Yeraltından Notlar*'ı burada tefrika etmeye başladı. Aynı yıl karısını ve ağabeyini kaybetti. Bunu izleyen on yıl boyunca, Dostoyevski art arda *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Cinler* (1872), *Delikanlı* (1875) gibi başyapıtlarını kaleme aldı. Sürekli borç baskısı altında yaşayan ve alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha hızlı çalışmak için işe aldığı yirmi yaşındaki sekreteri Anna Grigoriyevna Snitkina'yla, karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Bu evlilikten doğan kızı üç aylıkken ölünce derin bir sarsıntı yaşadı ve deliliğin eşğine kadar sürüklendi. Bu dönemde yoksulluk, sara nöbetleri ve kumar tutkusuyla boğuştu. 1874'te solunum yetmezliği tedavisi için bir süreliğine Almanya'ya gitti. 1880'de Puşkin anıtının açılışında konuşma yapmak üzere Moskova'ya davet edildi; konuşması hem halk üzerinde hem de edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Yazarlık hayatı boyunca işlediği önemli temaları bir araya getirdiği *Karamazov Kardeşler*'i ölümüne üç ay kala tamamladı. Dostoyevski 9 Şubat 1881'de St. Petersburg'da hayatını kaybetti. Kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı cenaze töreninin ardından, Tihvin Mezarlığı'na defnedildi.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ	11
ÖNSÖZ	
SİBİRYA NOVELLALARI / JOSEPH FRANK.....	23

Stepançikovo Köyü ve Sakinleri

<i>Birinci Bölüm</i>	39
<i>İkinci ve Son Bölüm</i>	209

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ ЗАПИСКИ,

ЖУРНАЛЪ

УЧЕНО-ЛИТЕРАТУРНЫЙ И ПОЛИТИЧЕСКИЙ,

ИЗДАВАЕМЫЙ

АНДРЕЕМЪ КРАЕВСКИМЪ.

ТОМЪ СХХVII.

САНКТ-ПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФИИ И. И. ГЛАЗУНОВА И КОМП.
1859.

СЕЛО СТЕПАНИЧКОВО

ЕГО ОБИТАТЕЛИ.

КЪ ЗАПИСОКЪ НЕИЗВѢСТНАГО.

Число вершин.

ИСТОРИЯ.

[illegible]

Stepançikovo Köyü ve Sakinleri'nin tefrika edildiği 1859 tarihli Oteçestvenniye Zapiski (Yurt Notları) dergisinin kapağı ve ilk sayfası.

19. yüzyılın ortalarında
Neva Nehri'nden
St. Petersburg panoraması.

Birinci Bölüm

I GİRİŞ

Dayım Albay Yegor İlyiç Rostanev emekliye ayrıldıktan sonra, kendisine miras kalan Stepançikovo Köyü'ne yerleşmiş, orada, ömrünü malikânesinde geçirmiş atadan bir toprak sahibi gibi yaşamaya başlamıştı. Kesinlikle her şeyi hoşnutlukla karşılayan, her şeye alışverişen insanlar vardır. Emekli albay da bunlardandı. Ondan daha uysal, her şeye boyun eğen bir insan düşünmek bile güçtür. Tutup ondan –şöyle birazcık ciddi bir tavırla– birini omzuna alıp iki versta uzakta bir yere taşımamasını isteyecek olsalar taşırdı sanırım. Bir kez istemekle her şeyini vermeye, ilk isteyenle, handiyse sırtındaki son gömleğini ortak kullanmaya hazır olacak derecede iyi yürekliydi. Babayığit bir dış görünüşü vardı: Uzun boylu, iri yapılıydı. Yanakları al al, dişleri –fildişi gibi– bembeyazdı. Uzun bıyığı koyu kıızıldı. Sesi gürdü, çın çın öterdi kahkahaları. Konuşması kesik kesik, çabuktu. Emekliye ayrıldığında kırk yaşlarındaydı. Aşağı yukarı on altı yaşında girdiği hafif süvaride geçmişti ömrü. Çok genç yaşta evlenmişti, karısını çılgınca seviyordu. Ama ölmüştü karısı, dayımın yüreğinde silinmez, soylu bir anı bırakarak... Sonunda

Stepaňçıkovo Köyü kendisine miras kalınca –böylelikle altı yüz köleye ulaşmıştı varlığı– görevden ayrılmış, yukarıda söylediğim gibi, çocuklarıyla –sekiz yaşında olan Ilyuşa ile (onu doğururken ölmüştü annesi) on beş yaşlarında genç bir kız olan, annesinin ölümünden sonra Moskova’da bir pansiyona verdiği büyük kızı Saşa ile– köye yerleşmişti. Ama çok geçmeden Nuh’un Gemisi’ne dönmüştü dayımın evi. Bakın neler oldu:

O mirasa konup da emekliye ayrıldığı günlerde, ikinci evliliğini on altı yıl önce, dayım asteğmenken yapan general karısı anneciği de dul kalmıştı. Annesi, ilk kocası öldükten sonra General Krahotkin ile (evlenmeyi oğlu düşündüğü sıralar) evlenmişti. Anneciği, evlenmesi için istediği anne onayını uzun süre vermemişti dayıma. Ağlayıp sızlamış, oğlunu bencillikle, nankörlükle, saygısızlıkla suçlayıp durmuştu. Dayımın iki yüz elli kölelik varlığının, ailesini (yani –çevresindeki asalaklarıyla, finolarıyla, fifileriyle, Çin kedileriyle vb.– sevgili annesinin) geçindirmeye zaten yetmediğini söylüyordu. Bu sitemlerin, azarlamaların, sızlanmaların arasında (oğlundan önce) evlenivermişti. Kırk iki yaşındaydı o zamanlar. Gelgelelim bunda da zavallı dayımı suçlayacak bir neden bulmuştu. Generalle sadece ihtiyarlığında kendisine bir sığınak edinmek, saygısız bencilin, oğlunun, bağışlanamayacak bir küstahlığa kalkışmakla –bir yuva kurmakı dayımın bu küstahlığı– ondan esirgediği sığınağı edinmek için evlendiğini söylüyordu önüne gelene.

Görünüşte öylesine akli başında bir insana benzeyen rahmetli General Krahotkin’i kırk ikilik bir dulla evlenmeye iten gerçek nedeni hiçbir zaman öğrenemedim. Kadının paralı olduğunu sanmış olsa gerek. Ona düpedüz bir bakıcının gerektiğini, zira sonraları, ihtiyarlığında onu her yandan saran hastalıkları daha o zamandan sezinlediğini düşünenler de vardı. Bilinen tek şey şu: Evlilikleri süresince hiç de derin bir saygı beslememişti karısına general. Her fırsatta alay etmişti onunla. Tuhaf bir insandı. Yarım yamalak bir öğrenim görmüştü, ama oldukça zeki-ydi. Ayırmadan herkesi küçümserdi. Prensip diye bir takıntısı yoktu. Herkesle, her şeyle alay ederdi. Yaşlanınca da düzenli, iyi sayılamayacak yaşayışı sonucu hastalıkları yüzünden huy-

suz, sinirli, acımasız bir ihtiyar olmuştu. Görevinde başarılıydı. Ne var ki, “tatsız bir olay” nedeniyle pek uygunsuz bir biçimde –mahkemede yakayı güç kurtararak, emekli aylığından da yoksun kalarak– emekliye ayrılmak zorunda kalmıştı. Bu iyice huysuzlaştırmıştı onu. Malı mülkü hemen hiç olmadığı, sayıları yüzü bulan köleleri yoksulluk içinde kıvrandığı halde, emekliye ayrılınca yan gelip yattı general. Günlerini, tam on iki yılını, geçiminin neyle sağlandığını, ona kimin baktığını kendisine dert edinmeden geçirdi. Oysa bu arada yaşamın her türlü hazzını tatmak da istiyor, giderlerini kısmaya yanaşmıyor, özel kupa arabasını satmıyordu. Çok geçmeden ayakları tutmaz oldu. Ömrünün son on yılını, ondan en yakası açılmadık küfürlerden başka bir şey işitmemiş, boylu boslu iki uşağın, gerektiğinde bir yerden bir yere ittiği tekerlekli sandalyesinde geçirdi. Kupa arabasının, uşakların, tekerlekli sandalyenin masraflarını generalin karısının saygısız oğlu –çiftliğini, üst üste ipotek ettirerek, en zorunlu gereksinimlerinden kısararak, o zamanki duruma göre hemen hemen hiç ödeyemeyeceği borçlara girerek– karşılıyordu. Ama bencil adından, nankör evlat adından kurtulamamıştı gene de. Dayım o denli temiz yürekliydi ki, bencil bir insan olduğuna kendi de inanmıştı sonunda. Bu yüzden kendisini cezalandırmak için, bencillikten kurtulmak için giderek daha çok para yollamaya başlamıştı annesine. General karısı tapıyordu kocasına. Aslında en çok hoşlandığı da onun bir general, kendisinin de onun sayesinde general karısı olmasıydı.

Evde general karısının –kocasının varlığıyla yokluğu belli değilken– çevresindeki asalakların, kent dedikoducularının, finoların arasında parlak bir yaşam sürdüğü ayrı bir bölümü vardı. Küçük kentin önde gelenlerindendi general karısı. Dedikodular; vaftiz analığına, nikâh analığına çağrılmalar, ufak ufak oynanan *prejefans*’lar,¹ genel olarak da, general karısı olduğu için kendisine gösterilen saygı, evdeki sıkıntıların silip atmaya yetiyordu. Kentin laf taşıyıcıları her gün uğrarlardı ona. Her yerde, her zaman baş köşe onundu. Sözü kısası, generallik sıfatından yararlanabildiğince yararlanıyordu. General, karısının

1 Üç dört kişinin otuz iki kâğıtla oynadığı bir kâğıt oyunu.

hiçbir şeyine karışmıyordu. Öte yandan, başkalarının yanında insafsızca alay ediyordu onunla. Sözgelimi, böyle “kilise ekmekçisi” bir kadınla neden evlendiğini soruyordu. İtiraz edemiyordu ona kimse. Tanıdıkları yavaş yavaş uzaklaşmışlardı. Oysa gerekliydi onun için toplum: Çene çalmayı, hafiften tartışmayı sever; karşısında onu dinleyen birinin oturmasını isterdi. Eski liberal düşüncelilerden, tanrıtanımazlardandı. Bu yüzden göksel şeylerden söz etmeyi de severdi.

Ne var ki, küçük N... kentinin dinleyicileri göksel şeylere pek ilgi duymuyorlardı. Giderek daha seyrek ziyaretine gelmeye başlamışlardı. Aile arasında *vist-preferans* oynamayı deniyorlardı. Ama her oyunun sonunda sinir krizi geliyordu generale. Öyle ki, karısı da, evde asalak geçinen sığıntılar da dehşete kapılıyor; mum yakıyor, dualar okuyor, bakla falı, kâğıt falı bakıyor, cezaevinde ekmek dağıtıyorlar; yeni bir *vist-preferans* partisi kuracakları, yaptıkları her yanlışlık yüzünden azar, küfür işitecekleri, handiyse dayak yiyecekleri öğlen sonrası saatini korkuyla beklemeye başlıyorlardı. Bir şey hoşuna gitmediği zaman hiç kimseden çekinmezdi general. Görgüsüz bir kadın gibi ciyak ciyak bağırmaya, bir arabacı gibi ağzına geleni söylemeye başlar, bazen kâğıtları parça parça edip yere fırlattıktan, oyun arkadaşlarını kovduktan sonra can sıkıntısından, öfkesinden ağlamaya bile başlardı. Hem bütün bunların nedeni çoğu zaman, dokuzlu yerine atılan bir vale olurdu. Gözleri zayıfladığı için son zamanlarda bir okumacıya gereksinimi olmuştu. Foma Fomiç Opiskin de o zaman çıkmıştı ortaya.

Ne yalan söyleyeyim, öykümün bu yeni kişisini biraz törenli anlatmaya başladım. Hiç kuşkusuz, öykümün en önemli kişilerinden birisidir. Okuyucunun dikkatine ne denli değdiğini anlatmayacağım burada: Bu konuda okuyucunun kendisinin karar vermesi daha yerinde olur.

Foma Fomiç, General Krahotkin’in evine boğaz tokluğuna – ne daha çok, ne daha az– çalışan bir sığıntı olarak girmişti. Ortaya nereden çıktığı, bilinmezliğin karanlığıyla örtülüdür. Bununla birlikte, bazı araştırmalar yaptım. Dikkate değer bu insanın geçmişiyle ilgili ufak tefek bilgiler edindim. Bir zaman-

lar, bir yerde devlet hizmetinde çalıştığını, başka bir yerde – kuşkusuz– “doğruluğu yüzünden” çok çektiğini söylüyorlardı. Bir zamanlar Moskova’da edebiyatla ilgilendiğini söyleyenler de vardı. Şaşılacak bir şey değil bu: Foma Fomiç’in kara cahilliği, onun edebiyat alanındaki başarısını engelleyemezdi kuşkusuz. Ama şu biliniyordu kesinlikle: Hiçbir yerde dikiş tutturamamıştı Foma. Sonunda, çile doldurmak için, okumacı olarak generalin yanına girmek zorunda kalmıştı. Generalin evinde yediği bir lokma ekmek için katlanmadığı hakaret yoktu. Doğrusu, sonraları, generalin ölümünden sonra Foma hiç beklenmedik bir biçimde, ansızın önemli, olağanüstü bir kişilik olunca, soytarlığı kabullenirken kendini yüce gönüllülükle dostluğa adanmış, generalin onun velinimetini olduğunu, generalin büyük, anlaşılmamış bir insan olduğunu birçok kez söylemişti bize. Ruhunun en değerli, en gizli sırlarını yalnız ona, Foma’ya açarmış general. Generalin isteğiyle yabancı hayvanların taklidini yapması, kılıktan kılığa girmesi sadece hastalıklardan bunalan zavallı bir dostun acılarını hafifletmek, onu eğlendirmek içinmiş. Ancak, Foma Fomiç’in bu konudaki sözleri hayli kuşku götürür. Öte yandan, aynı Foma Fomiç’in, soytarıyken, general evinin kadınlar bölümünde bambaşka bir durumu vardı. Bu durumu kendisine nasıl sağladığını, bu gibi işlerde uzman olmayanların anlaması güçtür.

General karısının mistik bir saygısı vardı ona. Nereden geliyordu bu saygı, bilinmiyor. General evinin kadınlar bölümünde bir zaman sonra bazı meraklı hanımların tumarhanelerde ziyaret ettikleri bilge kişilerin, kâhinlerin uyandırdıkları etkiyi andıran bir etki uyandırmıştı. Yüksek sesle din kitapları okuyor, Hristiyanlığın erdemlerinden gözyaşları dökerek söz ediyor, hayatını, yaptığı büyük işleri anlatıyor, öğlen ayınlarına hatta sabaha karşı ayınlarına gidiyor, bazı kehanetlerde bulunuyor, özellikle düş yorumlamasını pek iyi beceriyor, tanıdık insanları ustalıkla eleştiriyordu. General arka odalarda neler olup bittiğini sezinliyor, sığıntısını daha acımasız eziyordu. Ne var ki Foma’nın çektikleri, general karısıyla çevresindekilerin ona olan saygısını daha da güçlendiriyordu.

Sonunda deðiřti her şey. General öldü. Ölümlü pek tuhaf oldu. Bu liberal düşünceli, tanrıtanıamaz adam inanılmayacak ölçüde korktu ölümden. Ağlıyor, yaptıklarından pişmanlık duyuyor, tasvirleri öpüyor, papazları istiyordu. Ölü duasını okudular, kutsal yağ sürdüler bedenine. “Ölmek istemiyorum!” diye bağıırıyordu zavallı. Gözlerinde yaşlar, Foma Fomiç’e bile onu bağışlaması için yalvarıyordu. Bu durum sonraları olağanüstü bir “fors” sağladı Foma Fomiç’e. Generalin ruhunun bedeninden ayrılmasından hemen önce de bir olay oldu. General karısının birinci evliliğinden kızı, teyzem Praskovya İlyi-niçna –hiç evlenmemişti, generalin evinde kalıyordu– generalin en sevdiği kurbanlarından biriydi. Generalin tekerlekli sandalyede geçirdiğı on yıl boyunca da, sonu gelmeyen hizmetleri için gerekliydi ona. Saflığıyla, sessizliğiyle, cana yakınlığıyla yalnız o başarabilmişti generalin gözüne girmeyi. Teyzem, iki gözü iki çeşme, başının altındaki yastığı düzeltmek için yaklaşmıştı generalin yatağına. Ama tam o anda general teyzemin saçlarına yapışmış, öfkeyle üç kez sallamıştı başını. On dakika sonra da ölmüştü. General karısının onu görmek istemediğini, böyle bir anda onu evine almaktansa ölmeye razı olacağını söylemesine karşın, albaya haber verdiler. Cenaze töreni –kuşkusuz gene, eve almak istemedikleri saygısız evladın parasıyla– pek parlak oldu.

Generalin de yüz kadar kölesinin bulunduğı, birkaç toprak sahibinin olan bakımsız, harap Knyazovka Köyü’nde beyaz mermerden, orada yatmakta olanın aklını, yeteneklerini, yüce gönüllülüğünü, aldığı nişanları, generalliğini öven yazılarla süslü bir mezar vardır... Bu yazıların yazılmasıyla Foma Fomiç pek yakından ilgilenmişti. General karısı, dik kafalı oğlunu affetmemek için uzun süre çırpındı durdu. Çevresini almış sığıntılarının, finolarının arasında hıçkırık hıçkırık ağlayarak, “dik kafalı”nın dileğine boyun eğip Stepançikovo’ya gitmektense, “gözyaşlarıyla ıslatıp yumuşatarak” kuru ekmek yiyeceğini, elinde bir bastonla pencere diplerinde dileneceğini, dünyada ayağını onun evine atmayacağını söylüyordu! Bu gibi durumlarda ayak sözcüğünü bazı kadınlar pek etkili bir ses tonuyla

söylerler. General karısı da büyük bir ustalıkla, bir sanatçı gibi söylüyordu bu sözcüğü... Sözün kisası, heyecanlı atıp tutmaların sonu gelmedi uzun süre. Bu arada şunu da belirtmek yerinde olur, general karısı bir yandan ağlayıp sızlarken, bir yandan da Stepançikovo'ya taşınmak için ufak ufak hazırlanmaya başlamıştı. Albay, Stepançikovo ile kent arasındaki kırk vers-talık yolu hemen her gün gide gide atlarının canını çıkarıyordu. Öyleyken, gururu incinmiş annesinin karşısına çıkabilmesi için izni ancak, generalin toprağa verilmesinden iki hafta sonra alabildi. Foma Fomiç arabuluculuk yapıyordu. Bu iki hafta boyunca durmadan sitem etti “dik kafalı”ya. “İnsanlık dışı” davranışı yüzünden demediğini bırakmadı onun için. Kederinden ağlayacak, umutsuzluğa kapılacak kadar duygulandırdı onu. Zavallı dayımın üzerinde Foma Fomiç’in sınırsız, acımasız etkisi o sıralar başlar. Karşısındakinin nasıl bir insan olduğunu anlamıştı Foma. Soytarılığının artık sona erdiğini, koyunun bulunmadığı yerde keçi örneği, kendisinin de adam yerine geçebildiğini hemen sezinlemişti. Böylece acısını çıkardı çektiklerinin. Şöyle diyordu:

“Öz ananız, nasıl demeli, sizi dünyaya getirmekten başka bir suçu olmayan ananız, eline bir değnek alıp soğuktan titreyen kollarıyla ona yaslana yaslana, dilenmeye çıkarsa hoşunuza mı gidecek bu? Bir general karısını, hem onun gibi erdemleri olan bir kadını buna zorlamak canavarlık olmaz mı? Günün birinde –elbette yanlışlıkla– sizin pencerenizin dibine gelir, bir dilim ekmek için elini uzatırsa –pekâlâ olabilir bu– ne yaparsınız? O anda siz, yani onun öz oğlu kuştüyü bir yatağa yan gelmiş yatıyor, lüks içinde hayatın zevkini çıkarıyor olabilirsiniz! Korkunç bir şey olurdu bu, korkunç! Ama asıl korkunç olanı –izninizle açık açık söyleyeceğim bunu albayım– evet asıl korkunç olanı da, karşımda duygusuz bir direk gibi, ağzınızı iki karış açık, gözlerinizi kırpıştırarak dikilmenizdir. Doğrusu yakışık almayan bir durum bu. Oysa böyle bir şeyi düşünmek bile saçınızı başınızı yolmanıza, dereler gibi gözyaşı dökmenize yetmeliydi... Ne diyorum ben de? Dereler değil, nehirler, göller, denizler, okyanuslar gibi gözyaşı dökmeliydiniz...”

Anlayacağınız, aşırı heyecandan saçmalamaya başlamıştı Foma. Aslında güzel konuşmaya kalkıştığı zamanlar sonu böyle gelirdi hep. Kuşkusuz, sonunda general karısı, onun sırtından geçinen sığıntılarıyla, finolarıyla, Foma Fomiç ile baş gözdesi Matmazel Perepelitsına ile onurlandırdı Stepançikovo'yu. Oğlunun yanında kalıp kalamayacağına şöyle bir baktıktan sonra karar vereceğini, bu arada onun saygısını bir kez daha deneyeceğini söylüyordu. Annesi saygısını denerken, albayın durumunu gözünüzün önüne getiriyorsunuzdur kuşkusuz! Daha yeni dul kalmış bir kadın olarak, ilk zamanlar, bir daha geri gelmeyecek generalini anımsadığında, haftada iki üç kez umutsuzluğa düşmeyi kendi için bir görev sayıyordu general karısı. Nedendir bilinmez, her zaman da kabak albayın başında patlıyordu. Kimi zaman –özellikle konukların yanında– küçük torunu İlyuşa ile on beş yaşındaki kız torunu Saşa'yı yanına çağırırdı general karısı, yanı başına oturturdu onları, böyle bir babanın eline düşmekle felaketlerin en büyüğüne uğramışlar gibi acıyarak, üzüntüyle uzun uzun bakardı onlara. İçini dertli dertli çeker, sonunda bir şey söylemeden –en azından bir saat– esrarlı gözyaşları dökerdi. Bu gözyaşlarını anlayamazsa vay halineydi albayın! Zavallı da hemen hiçbir zaman anlayamazdı bu gözyaşlarını. Böyle anlarda –saflığından– aksi gibi çıkagelir, ister istemez bir sınavın içine düşerdi. Ne var ki her şeye karşın annesine olan saygısı azalmıyordu albayın. Sonunda en yüksek noktasına bile varmıştı. Sözün kısası, general karısı da, Foma Fomiç de, başlarının üstünde bunca yıl esen General Krahotkin fırtınasının artık geçtiğini, bir daha geri gelmemek üzere geçtiğini kesinlikle anlamışlardı. Kimi zaman durup dururken birden bayılıyor, kanepeye yığılıyordu general karısı. Bir telaştır başlıyordu evin içinde. Albay ne yapacağını, ne yana koşacağını şaşırıyor, gazel yaprağı gibi titriyordu.

General karısı, kendine gelince:

“Kalpsiz evlat!” diye bağırmaya başlıyordu. “İçimi parçaladın... *mes entrailles, mes entrailles!*”²

Albay, annesinin dediğini anlayamamış gibi soruyordu:

2 (Fr.) İçimi, içimi!

“Ne yaptım da parçaladım içinizi anneciğim?”

“Parçaladın işte! Parçaladın! Bir de temize çıkarmaya çalışıyor kendisini! Vcdansızlığın bu kadarı görülmemiştir, kalpsiz evlat! Ölüyorum!..”

Albayın durumu perişandı kuşkusuz...

Ama sonunda ölmüyordu general karısı. Canlanıyordu gene. Yarım saat sonra albay birine –karşısındakinin ceketinin düğmesiyle oynayarak– şöyle diyordu:

“Evet kardeşim, bir *grande dame*,³ bir general karısıdır o! Dünyanın en iyi yürekli kadınıdır. Ama biliyor musun, kibar, ince ruhlu insanlara alışmış kadıncağız... Benim gibi dan-dun bir herfin yanında tuhaf oluyor! Demin kızdı bana. Kabahat bende elbette. Doğrusunu istersen kardeşim, kabahatimin ne olduğunu bilmiyorum, ama bir suçum olmuştur sanırım...

Bazen Matmazel Perepelitsına; şu kaşsız, takma saçlı, ufak gözlerinin bakışı haris, dudakları iplik gibi incecik, ellerini her zaman hiyar suyuyla yıkayan tohuma kaçmış, her şeye yılan gibi tıslayan yaratık da albaya akıl verme gereksinimi duyuyordu:

“Sizin saygısızlığınızdır bunun nedeni efendim. Bencil olduğunuz için incitiyorsunuz annenizi. Alışık değillerdir böyle şeylere. Bir general karısıdır karşınızdaki, oysa siz ancak bir albaysınız.”

Birisiyle konuşurken:

“Sana bir şey söyleyeyim mi kardeşim,” diyordu albay, “şu Matmazel Perepelitsına olağanüstü bir kız. Toz konduruyor anneme! Bulunmaz bir kız! Onun bir sığıntı falan olduğunu sanma sakın. Yarbay kızdır kendisi. Böyle işte kardeşim!”

Bunlar bir şey değildi kuşkusuz. Numara yapmakta öylesine usta olan general karısı da, eski sığıntısının karşısında bir sıçan yavrusu gibi tir tir titriyordu. Foma Fomiç iyice büyülemişti onu. Yaşlı kadın gözünün içine bakıyordu Foma’nın. Onun gözleriyle görüyor, onun kulaklarıyla duyuyordu. Dayımın yanında kalan, gene hafif süvari emeklisi, henüz genç, ama varının yoğunun altından girip üstünden çıkmış bir akrabam, general karısıyla Foma Fomiç’in arasında bağışlanamayacak bir

3 (Fr.) Sosyete hanımefendisi.

ilişki bulunduğundan kuşkusu olmadığını açık açık söylemişti bana. Son derece kaba, basit olan bu düşünceyi o anda nefretle reddetmiştim kuşkusuz. Hayır, başka bir şey vardı ortada. Bu başka şeyi de, okuyucuya önce Foma Fomiç'in –daha sonra öğrendiğim– yaradılışını anlatmadan açıklayamayacağım.

Son derece değersiz, kişilikten yoksun, toplumun dışladığı, hiç kimsenin bir gereksinim duymadığı, yararsız, tepeden tırnağa iğrenç, öte yandan alabildiğine gururlu, kendini beğenen, ama bu gururunu az da olsa haklı çıkaracak en küçük bir yeteneği olmayan bir insan getirin gözünüzün önüne. Önceden uyarırım sizi: Sınırsız bir gururun kendisidir Foma Fomiç. Değişik bir gururdur onunki. Ancak tam anlamıyla bir hiç olan, genellikle küçüklükten beri ağır başarısızlıklarla ezilen, uzun yıllar gururu için için işlemiş, kıskançlıkla acı çekmiş, karşılaştığı her insana, başkalarının her başarısına duyduğu çekemezliğin zehrini içine akıtmış insanlarda görülebilen bir gururdu bu. Bütün bunlara bir de çirkin mi çirkin bir sıkılganlıkla, delice bir kuşkuculuğun tuz biber ektiğini söylemeye gerek var mı bilmem? Şöyle soracaklar çıkar belki: “Böylesine bir gurur nereden geliyor? Toplumsal durumlarına bakarak hadlerini bilmeleri gereken bu zavallı, değersiz kimselerin bu gururunun kaynağı nedir?” Nasıl yanıtlamalı bu soruyu? Kim bilir, istisna olanlar vardır belki. Kahramanım da onlardan biri olabilir. Gerçekten de, sonra anlaşılacağı gibi, bir istisnadır o. Hem izninizle sorabilir miyim: Her şeye boyun bükən, sizin soytarı- nız, sığıntınız, uşağınız olmayı kendilerine bir onur, bir mutluluk sayan insanların hiç gururu olmadığını mı sanıyorsunuz siz? İnanıyor musunuz buna? Peki evinizin arka odalarındaki, burnunuzun dibindeki, sofranızdaki kıskançlıklara, dedikodulara, fitnelere, iftiralara, esrarlı fiskoslara ne buyrulur? Kim bilir, kaderin ezdiği bu yersiz yurtsuzların, soytarılarını- zın, meczuplarınızın bazılarında gurur küçülmekle yok olmuyor da, sırf bu küçülmeye, bu meczuplukla, soytarılıkla, asaklılıkla; boyun eğmeye, kişiliksizliğe ömür boyu bu zorunlulukla daha da çoğalıyor belki, alevleniyor? Kim bilir, çirkin bir biçimde gelişen, büyüyen bu gurur –belki de ilk kez, daha bir

çocukken, gözlerinin önünde annesinin, babasının küçülmesiyle horlanan– geleceğin yersiz yurtsuzunun baskıyla, yoksullukla, çevresindeki pislikle küçülen kişiliğinin düzme, başlangıçta bozulmuş, kokuşmuş duygusudur belki? Foma Fomiç'in genel kuralın dışında kaldığını söylemiştim zaten. Onun bir zamanlar edebiyatçı olduğu, bu alanda hayal kırıklığına uğradığı, anlaşılmadığı da doğrudur. Anlaşılmamak –edebiyatta kuşkusuz– Foma Fomiç gibi nicelerini mahvedebilir... Kesinlikle bilmiyorum, ama Foma Fomiç'in, edebiyatla ilgilenmeye başlamadan önce de bir yerde dikiş tutturabilmiş olabileceğini sanmıyorum. Başka işlerde de ücret yerine tekme ya da daha kötü şeyler almıştır belki. Ne var ki, bu konuda bir şey öğrenemedim. Ama sonraları bazı araştırmalar yaptım. Foma'nın bir zamanlar Moskova'da gerçekten de bir romancık döktürdüğünü biliyorum şimdi. Otuzlu yıllarda Moskova'da her yıl yirmi-otuz tanesi çırpıştırılan, zamanında Baron Brambeus'un⁴ nüktelerine iyi ham madde olmuş *Moskova'nın Kurtuluşu*, *Kazak Fırtınası*, *Oğul Sevgisi* ya da *1104 Yılında Ruslar* gibi romanlara pek benzeyen bir şeydi yazdığı... Çok eskidendi bu kuşkusuz. Ama edebiyat yılanı bazen –özellikle kişilikten yoksun, biraz aptal kimseleri– pek derin, bir daha iyileşemeyecek biçimde sokar. Foma Fomiç, edebiyat alanına adımını atmasıyla hayal kırıklığına uğraması bir olmuş, arkasından, bütün meczupların, aylakların, yersiz yurtsuzların oluşturduğu hayal kırıklığına uğramışlar kalabalığına katılmıştı. Sanırım ondaki o iğrenç övünme, övülme, kendini gösterme, sayılma, beğenilme tutkusu daha o zamanlar başlamıştır. Soyтарыken bile ona tapan bir budala grubu yaratmıştı çevresinde. Onun en büyük gereksinimi bir yerde, ne yapıp yapıp en önemli kişi olmak, birtakım kehanetlerde bulunmak, şunu bunu kötölemek, kendisini göklere çıkarmaktı! Onu öven çıkmazsa, hemen kendi kendini övmeye başladılar. Stepançikovo'da, dayımın evinde –oranın tek hâkimi, her şeyi bilen tek kişisi olduktan sonra– Foma'nın söy-

4 Yazar Yosif Ivanoviç Senkovski'nin takma adı. Arap dili profesörüydü. Çeşitli edebiyat dergilerinde yazmıştır. *Şen Adam* mizah dergisinin kurucusudur – ç.n.

lediklerini ben de dinledim. Bazen, çok önemli bir şeyden söz ediyormuş gibi, esrarlı bir tavırla “Sizlerin yanında kalıcı değilim ben,” diyordu. “Buralarda yaşayamam! Şöyle bakıyorum, hepinizin işlerini yoluna koyduktan, hepinize neyi nasıl yapacağımızı öğrettikten sonra çekip gideceğim. Dergi çıkaracağım Moskova’da! Konuşmalarımı her ay otuz bin kişi dinleyecek. Adım sarsacak sonunda her yanı. Düşmanlarımın yandığı gündür o zaman!” Ne var ki, bu büyük insan, üne kavuşmaya hazırlanırken, ödülünü hemen istiyordu. Aslında bir şeyin ödülünü önceden almak –özellikle bu durumda– hoş olur. Onu –Foma’yı– çok büyük bir utkunun beklediğine, Tanrı’nın onu bu utku için yarattığına, bu utkunun gerçekleşmesi için, düşlerinde gördüğü kanatlı bir adamın –ya da buna benzer bir şeyin– onu buna zorladığına dayımı iyice inandırmıştı. Özellikle, insanları günahlardan koruyacak, derin anlamlı, dünyayı sarsacak, Rusya’yı bir baştan bir başa sarsacak bir yapıt yazacakmış. Rusya sarsılmaya başlayınca o –Foma– ününü umursamadan manastıra çekilecek, Kiev mağaralarında anayurdunun mutluluğu için gece gündüz dua edecekmiş. Bütün bunlar gözlerini kamaştırıyordu dayımın.

Şimdi siz söyleyin, ömrünce sürünmüş, ezilmiş, belki gerçekten ayak altına alınıp ezilmiş Foma’dan ne çıkardı başka? Tepeden turnağa tutku, gurur olan Foma’dan, edebiyat alanında hayal kırıklığına uğramış Foma’dan, açlıktan ölmek için işi soytarılığa dökmüş Foma’dan, önceki hiçliğine, güçsüzlüğüne karşın, zorba ruhlu olan Foma’dan, övünmekten ölesiye hoşlanan, amacına ulaşmış küstah Foma’dan; birden istediği kadar onura, gurura kavuşmuş budala bir kadın koruyucuyla her şeye razı –uzun süre süründükten sonra evine düştüğü– bir erkek koruyucunun el üstünde tuttuğu, şımarttığı Foma’dan başka ne beklenirdi? Dayımın yaradılışından daha bir ayrıntılı söz etmek zorundayım şimdi. Yoksa Foma Fomiç’in başarısı anlaşılamaz. Yalnız bu arada şunu da söyleyeyim, “Yüz verirken astarını da ister” atasözü Foma Fomiç için söylenmişti sanki. Çektiklerinin acısını çıkarma fırsatı geçmişti eline! Ezilmekten kurtulan aşağılık bir insan, bu kez başkalarını ezmeye başlar.